

Sloboda egoističkog čovjeka i priznanje te slobode jest, naprotiv, priznanje neobuzdanog kretanja duhovnih i materijalnih elemenata koji sačinjavaju njegov životni sadržaj.

Stoga čovjek nije bio oslobođen od religije, on je dobio slobodu religije. On nije oslobođen od vlasništva. On je dobio slobodu vlasništva. On nije bio oslobođen od egoizma obrta, on je dobio slobodu obrta.

Konstituiranje političke države i raspadanje građanskog društva na nezavisne individuueme -čiji je odnos pravo, kao što je odnos staleškog i cehovskog čovjeka bio privilegij -izvršavaju se u jednom te istom aktu. Ali čovjek, kakav je kao član građanskog društva, nepolitički čovjek, nužno se javlja kao prirodan čovjek. Droits de l'homme pojavljuju se kao droits naturels, jer se samosvjesna djelatnost koncentrirala na politički akt. Egoističan čovjek je pasivni, samo zatečeni rezultat društva koje se raspalo, predmet neposredne izvjesnosti, dakle prirodan predmet. Politička revolucija rastvara građanski život na njegove sastavne dijelove, ne revolucionirajući same te sastavne dijelove i ne podvrgavajući ih kritici. Ona se odnosi prema građanskom društvu, prema svijetu potreba, rada, privatnih interesa, privatnog prava kao prema osnovi svoga postojanja, kao prema pretpostavci koja ne podliježe daljnjem obrazlaganju, i stoga kao prema svojoj prirodnoj bazi. Napokon, čovjek kao član građanskog društva važi kao pravi čovjek, kao homme za razliku od citoyen-a, jer je on čovjek u svojoj neposrednoj osjetilnoj individualnoj egzistenciji, dok je politički čovjek samo apstrahiran, umjetan čovjek, čovjek kao alegorijska, moralna osoba. Zbiljski čovjek je priznat tek u obliku egoističnog individuuema, istinski čovjek tek u obliku apstraktnog citoyen-a.

Apstraktnog političkog čovjeka Rousseau pravilno crta ovako:

"Celui qui ose entreprendre d'instituer un peuple doit se sentir en état de changer, pour ainsi dire la nature humaine, de transformer chaque individu, qui par lui-même est un tout parfait et solitaire, en partie d'un plus grand tout dont cet individu recoive en quelque sorte sa vie et son être, de substituer une existence partielle et morale à l'existence physique et indépendante. Il faut qu'il ôte à l'homme ses forces propres pour lui en donner qui lui soient étrangères et dont il ne puisse faire usage sans le secours d'autrui." (Contrat social, livre II, Londres 1782, p. 67.)[AA]